

Er Meydanından Beyaz Perdeye: Pehlivan

Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL¹, Süleyman UZKUÇ²

DOI: <https://doi.org/10.38021asbid.1568275>

ORIGINAL ARTICLE

¹Akdeniz Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı
Bölümü,
Antalya/Türkiye

²Selçuk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı
Bölümü,
Konya/Türkiye

Öz

Bir milletin tarihi boyunca biriktirmiş olduğu maddi-manevi araçlar yığına kültür denir. Dil, din, sanat, mutfak, giyim-kuşam ve spor gibi bağlamlar kendilerine özgü kültür unsurlarını yaratan ve yaşatan ortamlardır. “Ata sporu” olarak kabul ettikleri “yağlı pehlivan güreşleri” Türkler arasında sadece bir spor dalı olarak değil aynı zamanda sosyalleşme ortamı olarak da öne çıkar. Mücadele sporları arasında sayılan güreş, insanoğlunun hayatta kalabilmek adına doğa ve doğada yaşayan diğer canlılarla olan mücadelesinin sonucu ortaya çıkmıştır. Konargöçer hayat özellikle ilk dönemlerinde aç kalmamak adına avlanmak, hayatta kalmak adına da savaşmayı zorunlu kılmıştır. Zaman içerisinde yerleşik hayata geçişle birlikte sürdürülebilir beslenme kaynaklarına sahip olmayı başarıp güvenilir yaşam alanlarını inşa etmeyi başaran topluluklar arasında güreş; düğün, bayram, şölen ve saray gibi ortamlarda icra edilen bir spor dalı hâlini almıştır. Olimpiyat gibi organizasyonlarda minder üzerinde gerçekleştirilen ve “serbest stil” ve “Greko-Romen” gibi çeşitleri olan güreş; Türkler arasında yüzlerce yıldır “yağlı pehlivan güreşi”, “karakucak güreşi”, “aba güreşi”, “şalvar güreşi” ve “kuşak güreşi” gibi türleriyle varlığını sürdürmektedir. Bu türlerden özellikle “yağlı pehlivan güreşleri” Türklerin kültür hayatında öne çıkmaktadır. Bu bağlamda; Şeref Film Stüdyosu tarafından 1984 yılında bir yağlı pehlivan güreşçisinin hikâyesini anlatan, yapımcılığını Şerafettin Gür’ün, yönetmenliğini Zeki Ökten’in yaptığı, senaryosunu Fehmi Yaşar’ın kaleme aldığı, güreş danışmanlığını Başcazgir Şükrü Kayabaş’ın üstlendiği, başrol oyuncularını Tarık Akan ve Meral Orhonsay’ın paylaştığı “Pehlivan” adlı bir film dahi çekilmiştir. Bu çalışmada adı geçen film örneğinde yağlı pehlivan güreşlerinin mitik, folklorik ve dinî boyutları filme yansıdığı oranda gelenek bağlamında değerlendirilip filminden alınan görseller eşliğinde ilgililerin dikkatine sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Din, Folklor, Pehlivan, Sinema, Yağlı Güreş.

Sorumlu Yazar: Ünsal
Yılmaz YEŞİLDAL
uyesildal@gmail.com

Pehlivan: From the Field of Contest to the Silver Screen

Abstract

The mass of material and spiritual tools that a nation has accumulated throughout its history is called culture. Contexts such as language, religion, art, cuisine, clothing and sports are the environments that create and maintain their unique cultural elements. “(Pehlivan) Oil wrestling”, which is regarded as an ‘ancestral sport’, stands out among Turks not only as a branch of sport but also as an environment for socializing. Wrestling, which is counted among the combat sports, has emerged as a result of the struggle of human beings with nature and other living creatures living in nature in order to survive. The nomadic lifestyle, especially in the early periods, brought with it a requirement to hunt in order not to starve and to fight in order to survive. Over time, with the transition to settled life, wrestling has become a branch of sport practiced at weddings, festivals, feasts and palaces among communities that have managed to have sustainable sources of nutrition and build reliable living spaces. Wrestling, which is performed on a mat in organizations such as the Olympics, and which has variations such as “Freestyle” and “Greco-Roman”, has existed among the Turks for hundreds of years with types such as “(Pehlivan) Oil Wrestling”, “Karakucak Wrestling”, “Aba Wrestling”, “Shalwar Wrestling” and “Belt Wrestling”. Among these, “(Pehlivan) Oil Wrestling” stands out especially in the cultural life of the Turks. In this context, even a movie entitled “Pehlivan”, which tells the story of an Oil Wrestler, and which was produced by Şerafettin Gür, directed by Zeki Ökten, written by Fehmi Yaşar, undertaken by the Chief Announcer Şükrü Kayabaş as wrestling consultant, and starred Tarık Akan and Meral Orhonsay, was filmed by the Şeref Film Studio in 1984. In this study, the mythical, folkloric and religious dimensions of (pehlivan) oil wrestling in the example of the aforementioned movie will be evaluated in the context of tradition to the extent that they are reflected in the movie and will be presented to the attention of those concerned with the visuals taken from the movie.

Keywords: Religion, Folklore, Pehlivan, Cinema, Oil Wrestling.

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:
16.10.2024

Kabul Tarihi:
09.12.2024

Online Yayın Tarihi:
28.12.2024

Giriş

Kültür

Edward Sapir'e (1924) göre kültür, insanın toplumsal miras yoluyla edindiği maddi ve manevi her türlü unsuru kapsamaktadır (s. 402). Kültürü yerine "hars" sözcüğünü kullanan ve kültürü tanımlarken medeniyetin tanımından istifade eden Ziya Gökalp (1976a), "Bir medeniyet, müteaddit milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan müteaddid milletler, müşterek bir hayat yaşayarak, vücûda getirmişlerdir. Bu sebeple, her medeniyet, mutlaka, beynelmileldir. Fakat bir medeniyetin, her millette aldığı hususî şekilleri vardır ki, bunlara 'hars' adı verilir." (s. 19) der. Gökalp'e (1976a) göre medeniyet beynelmilel, kültür millîdir, dolayısıyla her milletin kültürü kendine özgüdür. Medeniyet usul ve akıl vasıtalarıyla yapılırken kültür ilham ve hads vasıtalarıyla yapılmaktadır. Dolayısıyla kültürü teşkil eden duygular derin ve samimi oldukları için tespiti ve incelemesi oldukça zordur (s. 19-20). Gökalp (1976b), kültüre dair yaptığı bir başka tanımda "Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakelevî, bedîî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkdar bir mecmuasıdır." (s. 25) demektedir. Kültür kavramını açıklarken "Tüketim malları ve araçları, farklı sosyal grupların hukuki koşulları, insanın sahip olduğu beceri, tasarı, inanç ve geleneklerin hepsi bu noktada bir bütün teşkil etmektedir." diyen Bronislaw Malinowski'ye (2016) göre insanın temel ya da bedensel ihtiyaçlarını giderme yolları kültürü etkileyen esas unsurlardır (s. 41-42). Erol Güngör (2011) kültürü, milletlerin tarih boyunca maruz kaldıkları etkilere verdikleri tepkilerden doğan inanç, norm ve davranış özellikleri olarak yorumlar (s. 6). Bu bağlamda mensup ya da komşu olunan din, coğrafya, iklim koşulları ile çevre toplumlar vb.nin de kültür unsurları üzerindeki etkileri yadsınamaz.

Kültür-Spor İlişkisi Bağlamında Güreş ve Geleneksel Türk Güreşleri

Kültür unsurları çeşitli ortamlar içerisinde oluşur. Dil, din, sanat, spor ve gündelik hayata dair temel gereksinimlerin giderildiği mutfak, giyim-kuşam, barınma, halk hekimliği, halk takvimi, gıda temin ve üretim aşamaları bu ortamlardan bazılarıdır. Bu ortamların en önemlilerinden biri de spordur. Özbay Güven'e (1992) göre kişisel olduğu kadar sosyal bir olay olan spor, bireyleri millet yapan kültür unsurlarından biridir (s. 1). Kurthan Fişek'e (1985) göre spor "İnsanların var olabilmek için doğayla giriştikleri ölüm-kalım mücadelesinin barışçı benzetimidir.". Ortaya çıkış biçimleri ve fonksiyonları bağlamında spor branşları "savunma-saldırı", "taşıma-ulaştırma" ve "takım sporları" olmak üzere 3 ana başlıkta sınıflandırılır. Bunlar arasında "savunma-saldırı" branşları tarihin ilk sporları olarak kabul edilir (s. 8-9).

Türkler arasında güreş; binicilik ve okçuluk gibi öne çıkan branşlardan biridir. Hasan Basri Öngel (2001), her fiziksel aktivitenin dolayısıyla da sportif aktivitenin kökenlediği ve benzeştiği bir doğal neden olduğunu kaydederken güreşin de bu görüşten hareketle önceleri boğa, at ve deve

sonraları da kaplan, arslan ve pars gibi hayvanların hareketlerinin taklidinden doğduğunu dile getirir (s. 320). Bu bağlamda güreşin henüz kendini savunacak barınak ve silahlara sahip olmayan erken dönem insanının hayatta kalabilmek adına doğada yaşayan ve kendisi için tehdit oluşturan diğer canlılarla olan mücadelesinin taklidi sonucu ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Konargöçer yaşam tarzı, mensuplarını özellikle erken dönemlerde aç kalmamak adına avlanmaya, hayatta kalmak adına da savaşmaya zorlamıştır. Güreşin yakın zamana kadar doğayla iç içe bir konargöçer hayat sürdüren ya da sürdürmeye devam eden Türkler arasında öne çıkması tesadüf değildir. Zaman içerisinde hayvancılık ve çiftçiliği öğrenen insanoğlu bu sayede sürdürülebilir beslenme kaynaklarına, yerleşik hayatla birlikte de korunaklı konutlara sahip olmuştur. Böylelikle ilk başlarda bir zorunluluğun sonucu ortaya çıkan mücadele sporları; bu gelişmeler doğrultusunda süreçte çeşitli sosyal ortamlarda yarışma, eğlence gibi fonksiyonlarıyla birer spor dalı olarak toplum hayatındaki yerlerini almıştır. Başta olimpiyatlar olmak üzere çeşitli spor organizasyonlarında “serbest stil” ve “Greko-Romen” gibi adlarla minder üzerinde gerçekleştirilen güreş sporu; Türkler arasında “yağlı pehlivan güreşi”, “karakucak güreşi”, “aba güreşi”, “şalvar güreşi” ve “kucak güreşi” gibi kendilerine has türleriyle yüzlerce yıldır bir gelenek dâhilinde varlığını sürdürmektedir. Türkler tarafından “ata sporu” olarak kabul edilen geleneksel güreşler yalnızca bir spor dalı olarak değil aynı zamanda sosyalleşme ortamı olarak da toplumsal bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Türkler arasında güreşin öne çıkmasındaki önemli sebeplerden biri de uzun zamandır büyük bir kısmının mensubu oldukları İslam dininin peygamberi Hz. Muhammet’in hadisleridir. Hz. Muhammet hadislerinde ok atmak, ata binmek ve güreşmeyi ümmetine özellikle tavsiye etmiştir. Konuyla ilgili olarak Hz. Muhammet’in dönemin ünlü pehlivanlarından Kelde ile güreşip yenerek Müslüman olmasına vesile olduğuna dair rivayetler de mevcuttur. Yine Hz. Muhammet’in amcası Hz. Hamza, günümüzde dahi pehlivanların piri olarak kabul edilmektedir (Güven, 1992, s. 16).

Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Pehlivanlık

Türk kültür hayatında “yağlı pehlivan güreşi”, “karakucak güreşi”, “aba güreşi”, “şalvar güreşi” ve “kucak güreşi” gibi adlarla anılan türler arasında yağlı pehlivan güreşleri Türklerin kültür hayatında özellikle öne çıkmaktadır. Bunun önemli sebeplerinden biri de günümüzde Edirne’de Sarayıçi adıyla bilinen bölgede gerçekleştirilen, adını Osmanlı döneminde düzenlendiği yer olan ve bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Samona Köyü’ndeki Kırkpınar Çayırı’ndan alan ve bu sebeple “Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri” adı verilen organizasyondur. Organizasyon özellikle uzun yıllar devlet televizyonu TRT’nin, son dönemlerde de özel televizyon kanallarının ilgi odağı olmuş, bu sayede çok sayıda izleyiciye ulaşmayı başarmıştır. Bundan dolayı tanınırlık bakımından kendisinden 9 sene önce Antalya’nın Elmalı ilçesinde düzenlenmeye başlanmış “Yeşilyayla Güreşleri”nin önüne geçmiştir. Bu tanınırlığın sonucu olarak Şeref Film Stüdyosu tarafından 1984

yılında bir yağlı pehlivan güreşçisinin hikâyesini anlatan, yapımcılığını Şerafettin Gür'ün, yönetmenliğini Zeki Ökten'in yaptığı, senaryosunu Fehmi Yaşar'ın kaleme aldığı, güreş danışmanlığını Başcazgir Şükrü Kayabaş'ın üstlendiği, başrol oyuncularını Tarık Akan ve Meral Orhonsay'ın paylaştığı "Pehlivan" adlı bir film dahi çekilmiştir.¹ Film, aynı zamanda pehlivan olan Bilal'in işten çıkarılması sonucu daha da artan maddi imkânsızlıklarını sona erdirmek amacıyla Libya'ya işçi olarak gitmek ile Kırkpınar'da güreşmek arasında kalması ve sonu istediği gibi bitmese de Kırkpınar'da er meydanına çıkmasının hikâyesini anlatır. Bu çalışmada adı geçen film örneğinde yağlı pehlivan güreşlerinin mitik, folklorik ve dinî boyutları filme yansıdığı oranda gelenek bağlamında değerlendirilip filmde alınan görseller eşliğinde ilgililerin dikkatine sunulacaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırma konusu olan olgu ve olgular hakkında bilgi barındıran yazılı ve görsel materyalin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187-188). Mevcut araştırma süresince "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" çerçevesinde hareket edilmiştir.

Türklerin 10. yüzyıldan itibaren yağlı pehlivan güreşleriyle ilgilendikleri tahmin edilmektedir. Türkler bu tarihlerde Peçenek Türkleri öncü olmak üzere Rumeli ve Trakya'yı yurt edinmeye başlamıştır. Türk tarihinin en ünlü pehlivanlarının yetiştiği, yağlı güreşin beşiği olarak kabul edilen Deliorman/Deli Orman bölgesi de bu bölgede yer almaktadır. Türkler, yeni göçtükleri coğrafyadaki komşuları Bizanslıların yağlanarak yaptıkları güreşleri görmüş ve yağlanma uygulamasını karakucak güreşlerine dâhil ederek kendilerine özgü yeni bir güreş türü ortaya çıkarmıştır. Ancak bu noktada özellikle hatırlatılması gereken Türklerin Bizanslılardan sadece yağlanma uygulamasını almış olduklarıdır. Çünkü Bizanslıların yağlanarak yaptıkları güreş ile Türklerin yağlı güreşi arasında yağlanmak dışında başka hiçbir ortak özellik yoktur. (Kahraman, 1989a, s. 69-72). Kırkpınar Panayırı'nda güreşi ilk yaptırmanın, Rumeli'nin Türkleştirilip İslamlaştırılmasında önemli rolü olan, Sarı Saltuk olduğu iddia edilir (Kahraman, 1989a, s. 80). Hatta kendisi de iyi de bir pehlivan olan Sarı Saltuk, Hristiyan güreşçi Elyon-ı Rumi'yi yenerek Müslüman olmasına vesile olur ve adını da İlyas-ı Rumi olarak değiştirerek yardımcısı yapar (Yazoğlu, t.y.a, s. 54). Bu olay ve sonuçları Hz. Muhammet ile Kelde arasında yapılan güreşi çağrıştırmaktadır.

Pehlivanların Türk kültür hayatında önemli bir yere sahip olan ve kendilerine alp adı verilen vatan-millet sevdalısı kahramanlarla yakın ilgisi bulunmaktadır. Alp sözcüğü Türkler arasında yiğit, kahraman, güç ve erk sahibi anlamında; çoğu zaman Alp Aydoğmuş, Alp Manas, Alp Arslan, Alp Er Tunga gibi örneklerde görüldüğü üzere isimlerin önünde ünvan fonksiyonuyla kullanılmıştır (Çınar, 2002). Hayatları boyunca tek dertleri milletleri ve vatanları olan Alp unvanlı bu kahramanlar; bozkır

¹ Çalışmada kullanılan görseller Çiçek Film/Şeref Film YouTube kanalındaki <https://www.youtube.com/watch?v=uWOFZHGLncU> url adresinden 02/09/2024 tarihinde saat 13.30-17.45 arasında alınmıştır.

hayatının tüm zorluklarıyla baş edebilecek, düşmanlarına karşı milletlerini ve yurtlarını koruyabilecek güç, zekâ ve donanıma sahip kişilerdir. Özellikle halk edebiyatı mahsullerinden destanların başkahramanları olan bu özelliklere sahip şahıslar, zamanla bir edebiyat terimi olan “tip” boyutuna taşınmışlardır. Yani güçlü, zeki, donanımlı vatanperver ve millet sevdalısı başkahramanların adları anlatılarda değişmiş ancak özellikleri sabit kalmıştır. Bu bağlamda Alpamış’ın Manas’tan, Manas’ın Köroğlu’ndan farkı yoktur. Pehlivanlar fiziki güçlerini müsabakalarda ortaya koydukları zekâyaya dayalı taktiklerle (oyunlarla) süsleyerek rakiplerine karşı üstünlük kurmaya çalışan sporculardır. İlerleyen bölümlerde bahsedileceği üzere; peşrev sırasında sergiledikleri hareketlerin İslam öncesi ve İslami dönem ritüel ve dinî inançları çağrıştıran tasavvufî boyutları, kispetlerinin avret yerleri bağlamındaki hassasiyetleri, ustaya saygı, çırağa sevgi gibi özellikleriyle de sevenlerinin gözünde örnek şahsiyetler olarak kabul edilirler. Bu özellikler onları bozkır hayatının alp tipi kahramanlarına benzetmektedir.

Türkler, kadın erkek ayırmaksızın güreşe karşı ilgi duymuştur. Türk halk anlatılarından yakın tarihimize kadar geçen süreçte çok sayıda güreşçi kadının ismi kayıtlara geçmiştir (Yeşildal vd., 2024). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde Dağlılar adı verilen topluluğun köyündeki düğünde gerçekleştirilen güreşi kadın ve erkeklerin birlikte ilgiliyle izlediği görülmektedir:

Özellikle güreşin yaygın olduğu bölgelerde henüz ana kucağındayken büyüklerinden güreş ve savaş hikâyeleri dinleyen Türk çocukları, cesur ve kendine güveni yüksek olarak yetişmektedir (Yazoğlu, t.y.b, s. 11). Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Tefvik ile Bilal’in güreşi sırasında çayırın kenarında ve Kırkpınar meydanında güreş tutan küçük yaştaki çocuklara yer verilmiştir:

Türkler arasında güreş sporuna karşı ilginin nedenleri arasında Türklerin savaşçı yönü ve kendilerinde gördükleri kahraman eda gelmektedir. Güreşi bu özellikleriyle ilişkilendiren Türkler, bu sebeple pehlivanlara karşı da sevgi ve hürmeti eksik etmemişlerdir. Bunun sebebi sadece pehlivanların fiziki güçleri değil aynı zamanda ahlaken de güçlü birer şahsiyet oluşlarıdır (Kahraman, 1995, s. 119). Pehlivanların ahlaki yönden güçlü olmaları; Hz. Muhammet'in güreş sporuna dair hadis ve rivayetleri, amcası Hz. Hamza'nın pehlivanların piri olarak kabul edilişi ve Rumeli'de Türklük ve İslam adına önemli faaliyetlerde bulunmuş Sarı Saltuk'la da ilişkilidir. Yine Türk kültüründe “Aman dileyene kılıç çalınmaz.” şeklindeki öğreti de konuyla ilgili önemli bir referanstır.

Filmde Bilal Pehlivan, Tevfik Pehlivan ve Cazgır Mestan arasında geçen bir diyalogda; eskiden çok başarılı bir pehlivan olmasına rağmen zamanla güreşe küsüp at/öküz arabası tekerleği imalatıyla uğraşan Tevfik Pehlivan, güreşe küsmesinin nedenini gayet üzgün bir tavırla ahlaki meselelerle ilişkilendirerek “Pes etmedik dayı; para girdi işin içine, oyun girdi, başka türlü oldu, güreş bozuldu.” sözleriyle açıklar.

Pehlivanlığın önemli ahlaki yönlerinden biri de ustanın sayılması, çırağın sevilmesidir. Usta ile çırak güreştiğinde eğer çırak ustasını yenmeyi başarırsa güreş sonunda ustasının elini, ustası çırağını yenerse çırağın alnını öper. Bu durum aralarında usta-çırak ilişkisi olmasa da aralarında yaş farkının çokça olduğu pehlivanların güreşinde de görülür. Bu durumda da yaşça küçük pehlivan galip gelmesi durumunda büyük olanın elini, yaşça büyük pehlivan galip geldiğinde ise küçük olanın alnını öpmektedir. Pehlivanlar yaşça akran olmaları durumunda birbirinin sırtlarını sıvarlar (Bic, 1944, s. 21). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde Dağlıların düğününde galip gelen Bilal'in, rakibini yerden kaldırdıktan sonra sırtını sıvıdığı görülmektedir:

Filmde ustası Tevfik'i yenen Bilal bir anda nefesine yenilir ve ustasını ayağa kaldırıp elini öpmeden seyirciyi selamlamaya gider. Bu hareketi karşısında hem ustası Tevfik hem de Bilal'in gençliğinde kendisi gibi pehlivan olan babası Himmet; Bilal'e sırtlarını dönüp, onu orada bırakarak er meydanını terk ederler. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu olaya yer verilmiştir:

Bu olayın devamında babası “Pehlivanın k.ncığı benim işime gelmez, biz ustaya saygı gösteririz. Kazık attın, hile yaptın. Tevfik yaman pehlivandır, senin gibi bir acemiye post vermez.” diyerek Bilal'i azarlar. Bunun üzerine yaptığı hatayı anlayan Bilal “Hırsımı yiyemedim baba, ayıp ettim.” deyip elini öpünce babası da ona “Sen ne b.k olursun ustana hırslanacak? Bir pehlivana

yaramaz hırs, pehlivan olacaksan evvela bunu belleyesin.” diyerek oğluna azarla karışık pehlivanlık töresine dair öğütler verir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu diyalogun geçtiği anlara yer verilmiştir:

Bunun üzerine ustasının yanına gidip ondan özür dileyen Bilal, dükkânında demir döğen ustası Tevfik’e boynunu da bükerek “Usta, affet usta. B.k yedim, yiyemedim hırsımı. Şurada az kaldı usta, ele güne karşı bir yanlış yaptık, seni kırıp gidemem. İçimde ikilik olur. Sabah eğlentiye gideceğiz, babam der ‘Tevfik gelmezse ben de gitmem.’” deyince Tevfik “Şuradan iki çay doldur içelim.” deyip Bilal’i affeder. Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde bu sahneye yer verilmiştir:

Türkler arasında başarılı pehlivanların himaye ve bakımları çoğu zaman köyleri tarafından yapılmaktadır. İlaveten beylerin, paşaların ve çiftlik sahiplerinin de pehlivanları himaye ettikleri bilinmektedir (Bic, 1944, s. 10). Bu bağlamda Mestan, Bilal’e destek istemek için ilçedeki hızara yaptığı ziyarette “Senden bir ricaya geldim, ne olsa hırsımız. Bizim pehlivana yardım edeceksin kasabanın şanı için, Kırkpınar’a hazırlanacak.” deyince hızar “Kasabanın şanı bize mi kaldı dayı, ne kazanıyoruz ki zaten? Ben pehlivan besleyecek kadar zengin değilim.” der. Yine Mestan antreman yapan Bilal’in yanına gelirken getirdiği canlı bir tavuğu/horuzu kastedip önüne atarak “Bu çarıkçı

Cevat'tan, yaman adam, 'Çorbada tuzumuz olsun diyor.'" diyerek verir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde bu sahneye yer verilmiştir:

Mandıra güreşlerini kazanarak dönen Bilal'i halka müjdeleyen Mestan, arabadan iner inmez köy meydanında davul-zurna eşliğinde "Pe pe pe! Duyduk duymadık demeyin. Kasabanın bayramı bugün. Bilal Pehlivan pe pe pe Mandıra güreşlerinde başpehlivanlığı kazandı!" diye anons ederek Bilal Pehlivan'la kasaba arasında bir ünsiyet kurmayı başarır. Bunun sonucunda kasabalı davul-zurna eşliğinde geleneksel halkoyunları oynamaya başlayıp galibiyeti ve Bilal'in başpehlivanlığını kutlar. Yine Kırkpınar yolculuğu öncesi kasabayı dolaşan Bilal'e meşrubat ikram eden berber "İç bakalım pehlivan dualıdır, alacaksın kemeri, bir sene bedava tıraş benden." diyerek pehlivana kendi imkânlarınca desteğini açıklar. Konuyla ilgili olarak Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde pehlivan yetiştirmek için güreş tekkeleri de kurulmuştur (Kahraman, 1989b, s. 2). Bedî Faik "Güreşe Dair" (Akt. Ayağ, 1983) başlıklı yazısında Türk güreşi ve güreşçileri üzerinde büyük emeği olan Hanter'in, Türkler arasında güreşin yaygınlığını ve Türklerin güreşe yatkınlığını anlatmak için "Türkiye'nin herhangi bir yerinde sokağa çıkıp, gelip geçenlerden yedi sekiz kişi ayırarak bir güreş takımı kurabilirim." (s. 144) dediğini hatırlatır. Hanter'in bu söylemi filmde de karşılık bulur. Bu bağlamda Kırklareli'nin Vize ilçesinde geçen filmde, o yıllardaki merkez nüfusu 10.000 civarında olan küçük bir ilçede Bilal'in babası Himmet, ustası Tevfik ve Bilal olmak üzere 3 tane pehlivan bulunmaktadır. Ancak filmde anlatıldığı üzere o tarihlerde ilçede bir futbol kulübü kurulmuş ve halk güreşten çok futbola ilgi duymaya başlamıştır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Cazgır Mestan ile Bilal Pehlivan'ın Dağlıların düğünündeki güreşten dönerken halkın futbol takımının galibiyetini kutlamasına denk geldiği sahneye yer verilmiştir:

Futbolun popülerite kazanmasıyla birlikte eski dönemlerde olduğu gibi halk pehlivanların maddi anlamda destekçisi olmaktan da uzaklaşmıştır. Cazgır Mestan, Bilal Pehlivan'a destek için ilçenin önde gelen iki esnafına yaptığı ziyaretlerden aradığı desteği bulamadan dönmüştür. Kaymakam'a gerçekleştirdiği ziyareten ise ilçedeki spor tesislerinin kullanımı noktasında destek almayı başarmıştır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu sahnelere yer verilmiştir:

Ancak bir zaman sonra Bilal'in Mandıra güreşlerinde başpehlivan oluşuyla pehlivanlık yine ön plana çıkacak ve ahali onu davul-zurna ile karşılayacaktır. Futbol takımının istenilen başarıyı elde

edememesi de buna eklenince dört önceki görselde önünde kalabalıkların olduğu kulüp binasının önü bomboş kalacaktır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu sahnelere yer verilmiştir:

Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Müzik

Davul ve zurna çalan müzisyenler yağlı pehlivan güreşlerinin olmazsa olmazlarındandır. Osman Ekşi (2011), davul-zurna birlikteliğinin Türk devlet geleneğinde önemli bir yeri olan “nevbet” etkinliğiyle ilişkisini daha önceki kaynaklara atıfta bulunarak vurgular. Ekşi, her davul-zurna çiftinin bir kat oluşturduğunu ve törenlerdeki kat sayılarının da kağan, bey, komutan gibi yöneticilerin ünvanlarının derecesine göre arttığını belirtir (s. 3-4). Görüldüğü üzere yağlı pehlivan güreşlerinde görülen davul-zurna çiftlemesi hanlık, beylik gibi yönetim kademeleriyle ilişkilidir. Yağlı pehlivan güreşlerinin önemli bir unsuru olan “ağalık” unvanı da bu noktada dikkat çekicidir. Her çiftin bir kat kabul edildiği gelenekte, er meydanındaki davul-zurna çiftinin sayısı yani katı da bir bakıma etkinliğin gücünü gözler önüne sermesi adına bir veri olarak kabul edilebilir. Mehter ve bando takımlarının müziğin imkânlarıyla özellikle telsizlerin olmadığı dönemlerde savaş meydanına yayılmış birlikler arasındaki iletişimi sağlayıp ordunun yönetiminin gerçekleştirilmesine sunduğu katkı dikkate alınacak olunursa “savaş meydanı”yla “er meydanı” arasındaki ilişki bir kez daha ortaya çıkmış olacaktır. Er meydanındaki davul-zurna da tıpkı savaş meydanındaki mehter ve bando takımları gibi bir iletişim aracı fonksiyonuyla pehlivanlar pasif güreşmeye başladıkları anda coşkulu ezgiler çalmaya başlayıp onları aktif güreşmeye sevk etmektedir. Yine peşrev sırasındaki pehlivan hareketleri de davul-zurnanın çaldığı ezgilere doğrultusunda yapılmaktadır. Günümüzde Türk ordusunda yer alan rütbesiz askerin bir terim olarak hâlâ “er” olarak adlandırılması da savaş ve “er”lik

ilişkinsini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda güreşin bir mücadele sporu olması ve daha önce de belirtildiği üzere tabiat ve tabiatı paylaştığı diğer canlılar karşısında aciz durumdaki erken dönem insanının bu unsurlara karşı verdiği savaşın taklidi olarak ortaya çıktığını tekrar hatırlatmak yerinde olacaktır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde davul-zurnanın yer aldığı sahnelere yer verilmiştir:

Mitik ve Folklorik İnanmalar ile Dinî İnançların Yağlı Pehlivan Güreşlerine Yansıması

Carl Diem'e (Akt. Şahin, 2003) göre fiziksel egzersizlerin başlangıcı Tanrı'ya yalvarma mimikleriyle başlar ve bunları selamlama mimikleri takip eder (s. 5). Petrov (Akt. Şahin, 2003), F. Leonard, E. Eflake ve daha pek çok araştırmacının fiziksel eğitimi doğrudan dinî seremonilerle ilişkilendirdiğini kaydeder (s. 5). Ancak Mehmet Dervişoğlu (2012) "İnsanın fiziksel mücadele içerisindeki hareketlerinin, sistemleştirilmeden önceki durumunu dini ve kosmografik temellere dayandırmak yanlıştır. Zira; ilkel insan, hayvanların içgüdüsel birtakım hareketlerini ilk olarak ibadet amacıyla değil ihtiyaçlarını gidermek amacıyla taklit etmiş olabileceği muhtemeldir." der ve görüşlerini ispat için Maide Suresi'ne atıfta bulunur (s. 18-19).

Totemizm özellikle erken dönem insanı arasında uzun dönem dinî bir inanış olarak hâkim olmuş ve hatta zaman içerisinde sistemleşerek din benzeri bir görüntü çizmiştir. Hasan Basri Öngel (2001), güreşteki oyunların totem hayvanlarının hareketlerinin taklidinden ortaya çıktığını ve bu yüzden dana bağı, tilkikuyruğu, kazkanadı, kurt kapanı gibi adlarla geçmişten günümüze taşındıklarını kaydetmektedir. Öngel, güreşin ayinler içerisinde canlandırılıp, zaman içerisinde gelişerek, kendine özgü bir hareket alfabesini oluşturup dinî terminoloji dâhilinde somut anlamlar

kazandığını da belirtir. Ona göre ayinlerdeki taklit temelli ibadet hareketlerinden esinlenerek ortaya çıkan güreş, zaman içerisinde oyunlaşıp bir spor branşına dönüşmüştür (s. 320). Yine güreş camiası arasında güreş meydanı için “er meydanı”na ilaveten “dualı çayır” denilmesi de geleneğin dinle yakın ilgisini ortaya koymaktadır (Özdemir, 2018, s. 111-145). Bu hususla ilgili olarak Cazgır Mestan, Kırkpınar’da konakladıkları alanda alkol alan Cevdet’i “Ulan Cevdet, bari mübarek yerde içmesen şu mereti.” diyerek uyarır.

Güreşte dinî sembolizm ve inançların en yoğun görüldüğü bölümlerden biri peşrevdir. Peşrev sözcüğünün spor bağlamında Türkçe Sözlük’teki karşılığı “Güreşe tutuşmadan önce pehlivanların ellerini birbirine ve uyluklarına vurarak ve hafifçe sıçrayarak yaptıkları gösteri.” şeklindedir (Türk Dil Kurumu, t.y.). Peşrev öncesinde eşleşmiş pehlivanlar yüzleri kibleye dönük şekilde sağ elleri rakiplerinin sağ, sol elleri de rakiplerinin sol elini tutar şekilde cazgırın duasının bitmesini beklerler. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Kırkpınar’da kol bağlayan pehlivanlar görülebilir:

Cazgırın “Hazreti Muhammed Mustafa’ya salavat.” nidasıyla sağ ellerini kalplerinin üzerine götürüp salavat getiren pehlivanlar yine cazgırın “Hep birlikte diyelim şu aslanlara maşallah.” nidasıyla kollarını çözüp yürümeye başlarlar. Peşrev birkaç tur tekrar eder ve her seferinde farklı hareketler sergilenir. İlk turda pehlivanlar filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde de görüldüğü üzere sağ dizlerinin üstüne çöküp sağ ellerini toprağa dokundurarak üç defa dizlerine, dudaklarına ve başlarına götürürler:

Sonra ayağa kalkar, bazen nara atıp bazen de narasız biçimde kispetlerine vurarak, çayırla dolaşarak birbirleriyle tokalaşırlar. Sonraki turlarda birbirlerinin kasnak ve şirazelerine dokunup ellerini dudaklarına ve başlarına götüren pehlivanlar peşreve devam ederler. Peşrev, bazıları için güreşin bedii yani estetik tarafıdır (Kahraman, 1989a, s. 90-91, Delice, 2011, s. 136-142, Dervişoğlu, 2012, s. 292-296). İrfan Dergin'e (Akt. Kahraman, 1989a) göre başta Büyük Yaşar olmak üzere bazı pehlivanlar güreşleri kadar peşrevleriyle de meşhurdur (s. 90). Resmî Gazete'de yayımlanan farklı tarihli Yağlı Güreş Yönetmeliklerinin ilgili maddelerinde geçen "Peşrev, yağlı güreşlerin folklorik ve geleneksel özelliklerinden biri, önemli ve vazgeçilmez bir uygulamasıdır." şeklindeki ifade de peşrevin folklorik ve geleneksel yönünün mevzuat tarafından da kayıt altına alındığının göstergesidir.² Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde filmdeki peşrev sahnelerinden örneklere yer verilmiştir:

² Örnekler için bakınız:

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17644.pdf> erişim tarihi ve saati: 01/12/2024, 13.45

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18401.pdf> erişim tarihi ve saati: 01/12/2024, 13.47

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23359.pdf> erişim tarihi ve saati: 01/12/2024, 13.49

Peşrev, pehlivanların güreş öncesi gerçekleştirdiği ısınma hareketleri olmakla birlikte daha önce değinildiği üzere bedii yani estetik yönüyle de izleyicinin dikkatini çeker. Halil Delice (2011) peşrevi, Türklerin Türkistan'dan Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya uzanan macerasının er meydanında “ok, yat, at, kurt ve kartal” figürleriyle süslenmiş gösterimi olarak tarif eder. Buna göre pehlivanlar Oğuz Kağan'ın fırlattığı ok gibi hedefe giderler, Alparslan'ın gerdiği yay gibi gerilirler. At gibi şaha kalkıp kurt gibi hedefe atılırlar. Kartal gibi kanat çırpıp gökyüzüne yükselerek ufuklarını genişletirler (s. 26, 136-137). Alper Yazoğlu (t.y.a), pehlivanların peşrev sırasındaki hareketlerini kartalın kanatlarını çırparak havalanmasına benzetirken bu hareketle kartalın gücünün simgelenmekte olduğunu kaydeder (s. 62). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde bu durum açıkça görülmektedir:

Kollarını açıp ellerini kispetlerine vuran pehlivanlar yerden havalanan bir kartalı çağrıştırırken göğüs göğse gelip enseden tutup kol sallayan pehlivanların hareketleri de koçların toslaşmasına benzetilir (Dervişoğlu, 2012, s. 297). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde kol sallayan pehlivanlar görülmektedir:

Mehmet Dervişoğlu'na (2012) göre peşrev sırasında icra edilen ve çeşitli sembolik anlamlar içeren hareketler şunlardır: “Kibleye dönmek, cazgırın duası beklenirken kol bağlamak, duadan sonra eli kalbe koyarak Salâvat getirmek, çıkışta ileri ve geri üç adım atmak, toprağa dokunmak, tokalaşmak, paça yoklamak, göğüs göğse gelerek sırt sıvazlamak.” (s. 297).

Bu bağlamda pehlivanlar Allah'ın rızasını kazanmak için kibleye dönerler. Çünkü inanışa göre pehlivanlar savaş meydanlarında Allah kelamını muzaffer etmek için savaşan kahramanların er meydanlarındaki yansımalarıdır. Hz. Peygamber ve Sarı Saltuk'a dair anlatılan kıssalar ile pehlivanların piri olarak Hz. Hamza'nın kabul edilmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Yine salavatlama sırasında pehlivanların yiğitlik özelliklerinin öne çıkarılması ve onlardan arslan, kahraman vb. bahsedilmesi de konuyla ilgilidir.

Pehlivanların cazgırların duaları sırasında kol bağlamaları rakiplerine “Sen bana kardeşten ilerisin, bir mukaddes uğraşta/savaşı misalleştiren güreşte, şehitlik yolunda kader arkadaşımın...” demeleri olarak yorumlanır. Duanın bitimiyle salavat getiren pehlivanlar Hz. Peygamber'in yolunda olduklarını dilleriyle ikrar etmiş olurlar. Salavat getirdikten sonra meydana doğru gerçekleştirilen çıkış sırasında ileri geri atılan 3'er adımdan geri atılanların “Hak, adalet ve aşk karşında boynumuz kıldan incedir.”; ileri atılanların da “Amacımız şehitlik, Hakk'ın rızası ve insanların duasını kazanmaktır.” anlamlarına geldiği kabul edilir (Delice, 2011, s. 136-140). Özbay Güven'e (Akt. Dervişoğlu, 2012) göre bu adımlardan birincisi Allah, ikincisi Cebrail, üçüncüsü de Hz. Muhammet adına atılır. Adımların ardından pehlivanların toprağa sürdükleri ellerini üç defa dizlerine, dudaklarına ve başlarına götürmeleri de teyemmüm ile ilişkilendirilir (s. 298). Bu şekilde er meydanına çıkacak pehlivanlar salavatlara kutsanıp tıpkı bir ibadeti gerçekleştirecekmişçesine teyemmüm yoluyla abdest almış gibi olurlar. Delice'ye göre bu hareketler “Topraktan geldik toprağa döneceğiz.” inancı doğrultusunda pehlivanlara güçleri ve hünerlerinden ötürü mağrurlanmamaları gerektiği, Allah tarafından kendilerine bir lütuf olarak verilen bu güç ve hünerin bir mesuliyeti olduğu öğretisinin de tekrarlanmasıdır (Delice, 2011, s. 26, 140).

Peşrev sırasında pehlivanlar ilk karşılaştıklarında tokalaşırlar. Tokalaşma “Benden sana zarar gelmez, güreşimiz mertlik, pehlivanlık kuralları içinde olacaktır, sana söz veriyorum.” mesajının rakibe iletilmesi amacıyla gerçekleştirilir (Delice, 2011, s. 140). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde tokalaşan pehlivanlar görülmektedir:

Peşrevlerini sürdüren pehlivanlar yeniden er meydanında karşılaşırlar. Bir önceki karşılaşmalarında tokalaşan pehlivanlar bu sefer birbirlerinin paçalarını yoklarlar. Paça, güreşte rakibin en önemli silahıdır. Pek çok oyun rakibi paçadan yakalayıp yenmek üzerine kuruludur.³ Bu yüzden paçaların sıkı bağlanması gerekmektedir. Paça yoklamanın sembolik olarak “Sen çok yüksek bir kahramansın, ben senin ayak türabınım! Yani sen o kadar ünlü bir üstatsın ki ayak tozunun başım üstünde yeri vardır!” (Bic, 1944, s. 21), “Sen o kadar yiğitsin ki, ben senin ayağının bastığı toprak olayım.”, “Ayağının bastığı toprak başımın üstüne olsun.” (Kahraman, 1989a, s. 91) ve “Pehlivanlıkta, insanlıkta, senin ayağının tozu olamam! Senin benimle güreşi kabul etmen benim için en büyük şereftir.” anlamlarına geldiği kabul edilir. Bu sırada kasnaktan tutmanın sembolik anlamı da güreş sırasında “Ele, bele, dile ihanet olmaz.” şeklinde yorumlanmaktadır. Bu söyleme göre pehlivan rakibinin namusunu kendi namusu olarak kabul ettiğini ikrar etmektedir (Delice, 2011, s. 141). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde birbirlerinin paçalarını yoklayan pehlivanlar görülmektedir:

Pehlivanların peşrevde üçüncü karşılaşmalarında göğüs göğse gelip birbirlerinin sırtlarını sıvazlamaları, rakiplerin iyi yağlanıp yağlanmadıklarını kontrol etmek amaçlı olup sembolik tarafı ise güreş sırasında meydana gelebilecek mücadele gereği herhangi bir olumsuzluk için en baştan helalleşme arzusudur (Delice, 2011, s. 141). Bu durum güreşin sonunda yenilen rakibi ayağa kaldırma

³ Paçanın önemiyle ilgili olarak filmde Tefvik ile Bilal’in güreşini Bilal’in gözleri az gören babasına anlatan Mestan “Sıyrılıp kurtardı be, az değil bu Tefvik, kolay vermez paçayı.” derken yeniş sahnesinde de “Dedim ben be, senin oğlan yaman. Kaldırdı paçasından, vurdu vuracak.” der.

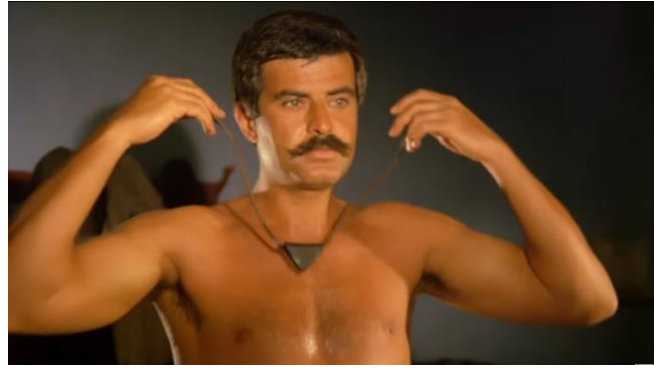
şeklinde karşılık bulur. Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde Bilal'in yendiği rakibini gelenek gereği ayağa kaldırdığı sahne yer almaktadır:

Pehlivanlar güreş sırasında kispet giyerler. Kispet “Yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, belden baldıra kadar uzanan, dar paçalı meşin pantolon.” anlamına gelir (Türk Dil Kurumu, t.y.). Manda, malak, dana vb. hayvanların derilerinden yapılan kispetler, İslam hükümlerine göre erkeğin avret mahalli olarak kabul edilen bölgelerin örtülmesi esasına göre dikilir. Özbay Güven (Akt. Dervişoğlu, 2012) kispet giyip çıkarılırken pek çok dinî hususa dikkat edildiğini belirtir. Bu bağlamda pehlivanlar kispet giymeden önce abdest alıp dualar eşliğinde pirleri anarlar. Ardından iki rekât namaz kıldıktan sonra diz çöküp dualar okurlar. Kispeti giyerken kibleye dönerler. Bu esnada kispetin ön kasmağını öpüp başlarına koyan pehlivanlar önce sağ, sonra sol ayak olmak üzere kispetlerini giyerler. Kispet çıkarılırken de aynı sıraya uyulur ve yine kispetin kasmağı öpülür (s. 313). Bu noktada pehlivanların avret mahallerinin görülmesini önlemek adına kispetlerini giyip çıkarırken üzerlerine beyaz entari şeklinde bir gömlek giydikleri de bilinmektedir. Bu kıyafetin kefenle olan benzerliği de sembolik anlamda pehlivanlığın şehitlik makamıyla olan ilişkisine işaret etmektedir (Delice, 2011, s. 29-30). Filmden geleneğin dinle olan yakın ilişkisi bağlamında Bilal Mandıra köyündeki güreşleri kazanıp başpehlivan olunca imamın ve yakınlarının katılımıyla bir Kur'an merasimi düzenlenir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde bu sahneye yer verilmektedir:

Yine Cazgır Mestan tarafından “İrfan hoca senin için yazmış bu muskayı, nefesi kuvvetlidir çok.” denilip Bilal’e verilen muska⁴ da geleneğin dinle olan ilişkisinin önemli bir göstergesidir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Bilal muskayı öpüp alnına koyarak teslim alır:

Kırkpınar için yola çıkmadan önce babası tarafından Bilal’e verilen harçlığın içine konduğu poşetin üzerinde görülen nazar boncuğu ve ustasının “Kaç sene kispetimde taşıdım. Beni mahcup etmedi. Sana uğur olsun.” deyip verdiği ve ne olduğu tam anlayamayan uğurlu nesne de konuyla ilgili olarak dikkat çekicidir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu sahneler yer verilmiştir:

⁴ Muska, yağlı pehlivan güreşçilerinin nazardan korunmak için taktıkları dinî bir obje olarak gelenekte varlığını sürdürmektedir (Özdemir, 2018, s. 100).

Bilal'in Kırkpınar yolculuğu öncesinde Cazgır Mestan tarafından evin önünde kesilen tavuk ve tavuğun kanının Bilal'in alına sürülmesi de kurban ibadetini çağrıştırmaktadır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu sahnelere yer verilmektedir:

Yine ilçedeki berber de filmden alınan ve aşağıda verilen görselde görüldüğü üzere Kırkpınar yolculuğu öncesi Bilal'e okunmuş olduğunu söyleyerek bir bardak meşrubat ikram eder:

Bilal'in Kırkpınar için yola çıkmadan önce babası ve ustasıyla vedalaşması da hayır duası alma bağlamında dikkat çekicidir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde bu sahnelere yer verilmektedir:

Pehlivanlar güreşmek için gittikleri yerlerde öncelikle cami, türbe ve mezarlık gibi inanç merkezlerini ziyaret ederler. Bu durumun örnekleri Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri öncesinde de görülür. Edirne'nin fethinde büyük kahramanlık gösteren Toplu Baba'nın, akıncı beyi Ali Bey ve eşi Mehtap Hatun'un kabirleri pehlivanlar tarafından ziyaret edilir. Yine Niğbolu Savaşı'nın kahramanlarından Paşayiğit'in adını taşıyan köye ve torunu Gazi Turhan Bey'in kabrinin bulunduğu Kırkkavak Köyü'ne yapılan ziyaretler günümüzde dahi sürdürülmektedir. Ünlü pehlivanlar Adalı Halil ve çırağı Kara Emin'in kabirlerinin bulunduğu Pehlivanlar Mezarlığı da güreşler öncesi ziyaret edilen önemli mekânlardandır (Dervişoğlu, 2012, s. 195-200). Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde Adalı Halil ve Kara Emin'nin kabirlerine yapılan ziyarete yer verilmiştir. Bu sahnede sesi duyulan din görevlisinin “Şu anda kabirleri başında bulunduğumuz Adalı Halil, Kara Emin ve çevresinde yatan bütün cihan pehlivanlarının ruhlarını şad eyle ya Rabbi...” şeklinde başlayıp devam eden duasına oradakilerin “Âmin!” diyerek katıldıkları da işitilir.

Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri öncesinde geleneksel törenler dışında resmî törenler de gerçekleştirilir. Bu bağlamda gerçekleştirilen resmigeçit töreni için cuma günü sabahı saat 10.00'da

Edirne Belediyesi önünde toplanan devlet erkânı, güreş camiasının mensupları (Kırkpınar ağası, hakemler vb.), pehlivanlar ve vatandaşlar bando eşliğinde Atatürk anıtına yürürler. Kortejin önünde cam bir çerçeve içerisinde o yıla ait altın ödülleri ile altın kemer pehlivanlar ve zabıtalardan taşınır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görselde bu durum açıkça görülmektedir:

Atatürk anıtı önünde düzenlenen resmî törenin ardından Adalı Halil ve Kara Emin pehlivanların kabirleri ile pehlivanların pirllerinden Şeyh Cemalettin'in türbesi ziyaret edilir. Cuma namazı Selimiye Camisi'nde kılınır. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Adalı Halil ve Kara Emin'nin kabirlerine yapılan ziyaretin ardından Cazgır Mestan ve Bilal Pehlivan'ın Cuma namazı öncesi abdest aldıkları görülmektedir:

Namazın ardından hayatını kaybetmiş pehlivanların ruhlarına armağan etmek için mevlit ve dualardan oluşan dinî bir tören gerçekleştirilir. Sonrasında seyirciler ve pehlivanlar Sarayıcı'ne doğru yürümeye başlar. Tören alanına gelince pehlivanlar, bando, hakemler ve Kırkpınar ağası meydanda bir şeref turu yaparlar. Ardından İstiklal Marşı eşliğinde bir önceki yılın başpehlivanı tarafından

alandaki şeref gönderine bayrak çekilir ve güreşler başlar (Dervişoğlu, 2012, s. 202-204). Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde şeref turu ve er meydanındaki güreşler görülmektedir:

Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Ödüllendirme

Yağlı pehlivan güreşlerinde verilen geleneksel ödüller “canlı hayvan olarak verilen ödüller”, “kullanılacak eşya olarak verilen ödüller”, “kumaş olarak verilen ödüller”, “para olarak verilen ödüller” olmak üzere 4 başlıkta değerlendirilir. Canlı hayvan olarak verilen ödüller arasında birinciye deve, başaltına boğa, büyük ortaya kısarak ve desteye de çeşitli ödüller şeklindedir (Dervişoğlu, 2012, s. 149-150). Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Cazgır Mestan aracılığıyla Dağlılar adı verilen topluluğun köyünde gerçekleştirilen bir düğün güreşine davet edilen Bilal Pehlivan’a düğün sahibi tarafından “Pehlivanın hakkı... Pehlivan gücünü Allah artırsın.” denilerek kazandığı güreş sonucu hediye edilen koça dair görüntüler yer almaktadır:

Bilal Pehlivan Hıdırellez günü Mandıra Köyü'nde gerçekleştirilen Hıdırellez güreşine Rıfat Ağa'nın daveti üzerine katılır ve burada başpehlivanlığa yükselir. Filminden alınan ve aşağıda verilen görselde de bu ödül görülmektedir:

Ödüllerin dışında “parsa toplama” adıyla bilinen gelenek de yağlı pehlivan güreşlerinde ödül mahiyetinde karşımıza çıkmaktadır. Parsa, Farsçada “dilencilik” anlamında kullanılsa da yağlı pehlivan güreşlerinde biletlendirme yerine kullanılan bir yöntem fonksiyonuyla yer alır. Yağlı pehlivan güreşleri dışında orta oyunu, hokkabazlık ve cambazlık gibi gösterilerin sonunda da icracıların seyircilerden para topladıkları bilinmektedir. Yağlı pehlivan güreşlerindeki başarılarıyla büyükçe denebilecek bir servet elde etmiş Adalı Halil dahi ihtiyacı olmamasına rağmen geleneği bozmamak adına parsa toplamayı sürdürmüştür (Kahraman, 1989a, s. 86-87). Filmde Mestan'ın Tevfik ile Bilal'in güreşini izleyen seyircilere doğru yönelip “Bedava yok, parsayı hazırlayım.” dediği sahneye dair görsel aşağıda verilmiştir:

Daha çok ödüllerin az olduğu güreşlerde güreşi düzenleyen ağa ya da kişilerden izin alınarak gerçekleştirilen bu gelenekte pehlivanlar omuzlarına birer peştamal atarak seyircilerin arasına girip

parsa toplar (Yazoğlu, t.y.a, s. 139). Kemal Temizoğlu (Akt. Dervişoğlu, 2012) parsayı toplamanın genellikle panayı, düğün ve sirk güreşlerinde görüldüğünü, ancak zaman zaman huzur güreşlerinde⁵ de parsayı topladığını kaydeder (s. 151-152). Ali Ayağ (1983) parsayı toplamanın usulünü “Küçük sınıftan olan pehlivanlar güreştikten sonra, baş pehlivanlar da güreşmezden evvel parsayı adı verilen her hediyeği seyircilerden toplardı. Kolkola girerler, ellerini açarak seyircilerin önlerinde durur, verdiklerini alırlar, sonra da bu aldıklarını beraberce taksim ederlerdi.” diyerek açıklar (s. 110).

Filmde Dağlıların güreşinden köye dönüş yolunda dinlendikleri esnada Bilal’e düşen parsayı sayan Cazgır Mestan “Tam tamına 14.400 lira, fena para değil.” diyerek Bilal’e uzatır. Bilal de bir miktar sayıp “Bu senin hakkın.” diyerek Mestan’a uzatırken “Bir kispet parası bile değil.” der. Bunun üzerine Mestan “Allah bereket versin, şuncacık bir köy. Koç da var. Sen bilir misin be namlı bir pehlivan ne kazanır? Pehhh... Bir isim, bir nam yap, sonra çık dolaş bakalım. İn Balıkesir tarafına, Manisa’ya, Aydın’a. Milyon ne kelime be! Ben derim pehlivanın iyisi darphane gibidir. Makine gibi para basar.” der. Filmin çekildiği 1984 yılında asgari ücretin 24.525 TL⁶ olduğu dikkate alınacak olunursa Mestan’ın 14.400 TL’lik parsayı için söylediklerinde haksız olmadığı anlaşılacaktır. Filmde alınan ve aşağıda verilen görsellerde Dağlıların düğününde rakibini yenen Bilal Pehlivan’ın rakibiyle birlikte parsayı toplarken görüntüleri yer almaktadır:

⁵ Huzur güreşleri padişahın huzurunda yapıldığı yani ödüller büyük hâlde gelenek devam ettirilir.

⁶ <https://www.csgb.gov.tr/media/35831/yillar-itibariyle-gunluk-ve-aylik-asgari-ucretler.pdf> erişim tarihi ve saati: 02/12/2024, 14.45

Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Cazgırlık Geleneği

Cazgır Türkçe sözlükte “Güreşecek olan pehlivanları yüksek sesle izleyicilere tanıtan ve dua okuyarak onları alana süren kimse.” şeklinde karşılık bulur (Türk Dil Kurumu, t.y.). Mehmet Dervişoğlu (2012) güreş terminolojisinden hareketle cazgır için “Güreşten iyi anlayan, oyunların sonuçlarını önceden kestirebilen, pehlivanların özelliklerini, yaptıkları oyunları, daha önce aldıkları başarıları bilen ve dua okuma kabiliyetine sahip görgülü kimseye denir.” der. Cazgırların çoğu eski pehlivandır. Dolayısıyla geleneğe hâkimdirler. Güreşecek pehlivanların meziyetlerine ve önceki müsabakalarına göre haklarında mâniler söyleyip salavatlarmalar okuyarak pehlivanları güreşmeleri için meydana salarlar (s. 230-231). Salavat kelime anlamı olarak “Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua.” şeklinde karşılık bulurken “Yağlı güreşte, yarışmalardan önce cazgırın okuduğu dua.”lar da salavat olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Salavatlarda dinî söylemlerin yanı sıra atasözleri, deyimler, şiir parçaları vb. de bulunur. Özbay Güven'e (Akt. Dervişoğlu 2012) göre cazgır meydanadaki birliği korumaya çalışır ve pehlivanları geleneğin manevi ruhu içerisinde bir arada tutar. Mânileri ve dualarıyla pehlivanlar üzerinde heyecan ve uyarıcı etki yaratarak onları motive eder (s. 232). Cazgır aynı zamanda güreşleri töreye göre idare eden, pehlivanların saygısını kazanmış bir duahandır (Güven 1992: 16). Mâniler üzerinden mitik inanmalar ve eski dinin unsurlarıyla dualar üzerinden de Kur'an-ı Kerim'in ayetleriyle aslında bir bakıma kutsama faaliyetini gerçekleştirir. Yine bu mâni ve dualar sadece güreşçileri değil aynı zamanda seyircileri de motive etmektedir. Filmde Cazgır Mestan'ın Bilal Pehlivan ve ustası Tefvik Pehlivan için düzdüğü ahenkli dizeler aşağıda verilmiştir:

“Ana sütü emmiş bir yiğit helal
Er meydanında korkusuz Pehlivan Bilal.”

“Er meydanında gezinir bir keklik
Bre pehlivanlar karşınızda Vizeli sarı Tefvik”

Filmde Başcazgır Şirin Baba'nın (Mustafa Şirin) Kırkpınar'da okuduğu salavatlarmaya da yer verilir:

“Pehlivan, pehlivan! Bunlara pehlivan derler. El ense çeker, el enseyi bırakır, çapraz toplar, hep beraber geç, dinç pehlivanları alkışlarla hep beraber diyelim maşallah. Haydi Allah derman versin...”

Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Yağlanma

Yağlanma, yağlı güreşin önemli unsurlarındandır. Hatta çalışmaya konu olan güreş türü adını yağdan alır. Kendine özgü bir usulü olan yağlanma gelişi güzel yapılmaz (Atabeyoğlu, 2000, s. 41). Ali Ayağ (1983) yağlanma usulünü anlatırken “Güreşecek pehlivanlar, meydanın uygun bir yerinde içleri yağ ve su doldurulmuş kazanların etrafında yağlanırlar. Yağlanırken önce sağ elle sol omuza, göğse, kol ve kısıbete yağ sürülür. Sonra sol el ile aynı şeyler. Birbirlerinin sırtlarını da yağlarlar.” der (s. 89). Kırkpınar güreşleri boyunca kilolarca yağ tüketilir (Bilgin, t.y., s. 47). Kırkpınar da zeytinyağı kullanılırken diğer güreşlerde çoğu zaman bitkisel yağ kullanılır (Dervişoğlu 2012: 290). Filmde güreşmekten vücutları kuruyan pehlivanlardan Tevfik, Cazgır Mestan’a “Abe cazgır yağın fazlasını satacak mısın? Yapıştırdın bizi birbirimize, dök bakalım.” derken Cazgır Mestan da ona “Yağ sürmezsin, içersin sanki, iki kilo yağ oldu, ben de şaşım.” diyerek cevap verir. Filmden alınan ve aşağıda verilen görsellerde Tevfik Pehlivan’ın çırağı Bilal Pehlivan’la talim yaparken ve Kırkpınar’daki pehlivanların güreş öncesi yağlandıklarını gösteren sahnelere yer verilmiştir:

Sonuç

Güreş, Türkler arasında tarihin ilk dönemlerinde beri farklı türleri ve adlarıyla zaman içerisinde spor branşı olmanın ötesine geçip coğrafya, dil, din vb. unsurların etkisiyle gelenekselleşmiş sosyal bir kurum olarak toplumsal işlev de üstlenmiştir. Osmanlı dönemindeki ilk örnekleri bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Samona Köyü'ndeki Kırkpınar Çayırı'nda gerçekleşen ve günümüzde Edirne'de Sarayıçi adıyla bilinen bölgede gerçekleştirilen "Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri" adlı organizasyon yurdun pek çok yöresinden misafiri bölgeye çekmektedir. Organizasyonu diğer örneklerinden tanınır hâle getiren etkenler arasında başta devlet televizyonu TRT'nin ve bazı özel televizyon kanallarının organizasyonu canlı olarak yayınlaması gelmektedir. Televizyon kanalları sadece güreşleri canlı olarak yayınlamakla kalmaz aynı zamanda güreşler öncesi ve sonrasında gerçekleştirdikleri röportajlar, eski güreşlerden örnek video kayıtları, yağlı pehlivan güreşi geleneğine dair belgesel formunda kültürel kayıtlardan oluşan programlara da yayın akışlarında yer verirler. Bu yayınlar sonucunda Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri gerek ülke içinde gerek ülke dışında büyük bir üne kavuşmuş ve Şeref Film Stüdyosu tarafından 1984 yılında Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşlerini bir yağlı pehlivan güreşçisinin hikâyesi üzerinden anlatan, yapımcılığını Şerafettin Gür'ün, yönetmenliğini Zeki Ökten'in yaptığı, senaryosunu Fehmi Yaşar'ın kaleme aldığı, güreş danışmanlığını Başcazgir Şükrü Kayabaş'ın üstlendiği, başrol oyuncularını Tarık Akan ve Meral Orhonsay'ın paylaştığı "Pehlivan" adlı bir sinema filmi dahi çekilmiştir. Bu çalışmada adı geçen film örneğinde yağlı pehlivan güreşlerinin mitik, folklorik ve dinî boyutları filme yansıdığı oranda gelenek bağlamında değerlendirilip filmde alınan görseller eşliğinde ilgililerin

dikkatine sunulmuş ve sinema sanatının kültür aktarımındaki rolü de çalışmaya konu olan film örneğinde ortaya konulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı

Araştırmanın “Kültür”, “Kültür-Spor İlişkisi Bağlamında Güreş ve Geleneksel Türk Güreşleri”, “Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Pehlivanlık”, “Mitik ve Folklorik İnanmalar ile Dinî İnançların Yağlı Pehlivan Güreşlerine Yansıması”, “Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Ödüllendirme” kısımlarıyla ilgili süreçler birinci yazar; “Yağlı Pehlivan Güreşleri ve Müzik”, “Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Cazgırlık Geleneği”, “Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Yağlanma”, “Sonuç” kısımlarıyla ilgili süreçler birinci ve ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çatışma Beyanı

Yazarların araştırma ile ilgili bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Atabeyoğlu, C. (2000). *Geleneksel Türk güreşi ve kırkpınar*. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi.
- Ayağ, A. (1983). *Türklerde spor geleneği ve kırkpınar güreşleri*. Divan Yayınları.
- Bic, M. H. (1944). *Türk güreşi yağlı güreş*. Marmara Basımevi.
- Bilgin, O. (t.y.). *Kırkpınar deyince*. Motif Basım.
- Çınar, A. A. (2002). Türk destanlarında alp tipi at. *Millî Folklor*, (56), 153-157.
- Delice, H. (2011). *Kırkpınar Türklerde spor anlayışı ve kırkpınar ruhu*. Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Dergin, İ. (1950). *Türk güreşi*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Dervişoğlu, M. (2012). *Kırkpınar Güreşleri'nin halkbilimsel açıdan incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.
- Eksi, O. (2011). *Tarihi Kırkpınar güreş müziği icracısının yetiştirme sürecinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne.
- Fişek, K. (1985). *100 soruda Türkiye spor tarihi*. Gerçek Yayınevi.
- Gökalp, Z. (1976a). *Türk medeniyeti tarihi*. (Haz. Koprıman, K. Y. ve Aka, A. İ.). Kültür Bakanlığı.
- Gökalp, Z. (1976b). *Türkçülüğün esasları*. (Haz. Kaplan M.). Kültür Bakanlığı.
- Güngör, E. (2011). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. Ötüken Yayınları.
- Güven, Ö. (1992). *Türklerde spor kültürü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1989a). *Cumhuriyete kadar Türk güreşi 1*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1989b). *Cumhuriyete kadar Türk güreşi 2*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde spor*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev. Deniz Uludağ). Doğu Batı Yayınları.
- Öngel, H. B. (2001). *Türk kültür tarihinde spor*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Özdemir, M. (2018). *Yağlı güreş folkloru (Antalya ili örneğinde)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Antalya.
- Petrov, R. (1993). *Olympic wrestling throughout the millenia*. The Publisher of International Amateur Wrestling Federation, 5 Werk Publishing.
- Sapir, E. (1924). Culture, genuine and spurious. *The American Journal of Sociology*. XXIX(4), 401-429.
- Şahin, H. M. (2003). *Türk spor kültüründe aba güreşi*. Gaziantepspor Kulübü Spor Eğitim Yayınları.
- Temizoğlu, K. (t.y.). *Ata sporu yağlı güreş ve Kırkpınar*. Mehmet Tunagür Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 13 Kasım 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Yazoğlu, A. (t.y.a). *Balkanlardaki Türk yağlı güreşleri Kırkpınar 1*. Özofset.
- Yazoğlu, A. (t.y.b). *Balkanlardaki Türk yağlı güreşleri Kırkpınar 2*. Özofset.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yeşildal, Ü. Y., Gülşen, D. B. A., ve Korkmaz, C. B. (2024). The test of sports and folk narratives with the notion of haram: Citing the example of the branch of wrestling. *Religions* 15(11), 1-12. <https://doi.org/10.3390/rel15111311>

This paper by Mediterranean Journal of Sport Science is licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)